

РЕФОРМА НА КАЗНЕНАТА ПОЛИТИКА ИЛИ НЕШТО ДРУГО?

1.02 Прегледна научна статија
УДК343.19.077.6.04(497.7)

Апстракт

Во трудот се разгледуваат казнено-правни прашања поврзани со видот и висината на казните што ги одредуваат судовите во нашата замја, во светлината на новодонесениот Правилник за начинот на одмерување на казните, кој се донесе без темелна анализа на случаи од практиката и без утврдување на одредени законитости во определувањето на казните. Бидејќи Правилникот и на праксата во САД, авторот се сомнева дека овој подзаконски акт ќе придонесе кон јакнење на заемната доверба меѓу субјектите во казнената постапка и свеста за заедничките вредности како и реакцијата спрема однесувањата што ја загрозуваат општествената стабилност.

Клучни зборови: Правилник за одмерување на казна, Казна, Казнена политика.

ВОВЕД

Во дебатата за казнување на сторителите на кривични дела или уште подобро, за примена на казнената репресија против нив, е неизбежно повторување на некои релевантни теми од историјата на кривичното право, како и на некои современи принципи на ова право, но и на уставната поделба на власта на законодавна, извршна и судска власт, како и на нивните меѓусебни односи². Од принципите на кривичното право, ќе ги споменеме ограничувањето на кривичната присила, целта на казнувањето, начелото на законитост и индивидуализација на кривичните санкции, законското и судското намалување на казните, примената на судските опомени, условната казна и така натаму. Овие прашања често се занемаруваат или

¹ Доцент на Факултетот за безбедност-Скопје

² Ž. Horvatić: Problem odnosa u zakonupropisane i sudskimpresudamaprimijenjene, Hrvatskiljetopis zakaznenopravo i praksi (Zagreb), vol. 11, broj 2/2004, стр. 381-434.

погрешно се толкуваат во политичкиот говор и во медиумите, но и во научни дискусии за законската и судска казнена политика. Сведоци сме на импровизирани заклучоци и за барања за ефективна политика на казнување на сторителите на кривични дела која е насочена рго futuro. Речиси секојдневно во медиумите се пласира констатацијата дека законодавецот добро ја обликува репресијата, но дека судовите упорно пресудуваат казни кои се, како по правило, многу благи. Таквите наоди можат да изгледаат убедливо, бидејќи се објаснуваат само со презентирање на одредбите на посебниот дел од Кривичните законот, а не се земаат предвид законските одредби од општиот дел на Кривичниот закон, особено оние кои се директно поврзани со видот и висината на казната. Аргументи за благата судска казнена политика се нуди и врз основа на статистички податоци за целокупноста на казните за одредени кривични дела за одреден период, или врз основа на индивидуалните примери од секојдневната пракса. До осознавање на казнената политика на судовите може да се дојде само преку темелна анализа на многу случаи од практиката и преку наоѓање на одредени законитости во определувањето на казните што ќе овозможи ограничен, но многу поточен резултат кој ќе ги содржи основните карактеристики на видот и висината на казните од страна на судовите.

ПРАВНО-ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАПИ КОН КАЗНАТА

Казната е комплексна и мултидимензионален казнен институт, кој може да се проучува од различни аспекти, како што се филозофски, пенолошки, казнено-материјален и казнено-процесен. Со целта на казнувањето се занимавале Платон и Аристотел, а подоцна во филозофијата се развиени апсолутните и релативните теории за казнување. Во правната историја е присутно сознанието дека долго време се изучуваа казните пропишани со закон, преку различните историски правни системи и преку теоријата на кривичното право. Кривично правната догматика на 18 век се занимаваше со видовите и степенот на казната или други кривични санкции, нивната законитост и индивидуализација, а пенологија каја се создададе во почетокот на 19 век како посебна наука, се посвети на извршување на затворската казна.

Во кривичното процесно право, во историска смисла, може да се одредат два система на казни: првиот -релативно одредени казни и другиот- обврска на судот во пресудата да ја објасни одлуката за

казната. Во системот на апсолутно одредена казна, казнените закони пропишуваат конкретна санкција за секое кривично дело, па судијата утврди само дали обвинетиот го сторено кривично дело. Во системот е релативно одредени казни, законодавната правна рамка на судијата му дава дискреционо право при одредувањето на казната. Овој систем е воведен со големата казнена кодификација на почетокот 19 век со Кривичниот законик на Наполеон од 1810 година и Баварскиот кривичен закон од 1813 година.

Апсолутните и релативните теории за казната сами за себе не се доволни бидејќи се едностранни и со екстремни ставови. Затоа, е неопходно да се земат во разгледување и ретрибутивните и превентивните аспекти на казната, односно нивна интеграција. Теоријата на ретрибуција, значењето и оправданоста на казната ја толкува со степенот на нанесување на штета на сторителот за да се компензира вината за последиците на делото, без да се постигнат социјално корисни ефекти. Меѓутоа, многу е тешко точно да се утврди која, колкава и каква казна одговара на степенот на вината, бидејќи тоа не може математички да се провери. Од друга страна и теоријата на превентивна казна го прифаќа степенот на вина како основа за одмерување на казната³.

Според Камбовски казнено-правната заштита има комплексна природа: „тоа е превенција низ репресија, репресија заради поголема превенција. Осудата на сторителите на делата, независно на која група припаѓаат и без никаква дискриминација, ја јакне заемната доверба и свеста за заедничките вредности, како и комуникацијата и соработката меѓу различните заедници во препознавањето и реакцијата на однесувањата што ја загрозуваат општествената стабилност“⁴.

Казнено материјалните прашања во врска со казните може да се поделат на законодавни и судски, при што законодавни прашања се : законско одредување на целите на казнување, видовите казни, пропишување на општите минимум и максимум за одреден тип на казна, пропишување на околности релевантни за казната и законските барања за намалување и ослободување од казна, условна казна како замена за затворска казна, додека судските казнено материјални прашања се: типот на казната и нејзината тежина, оценка на околностите како

³ Bačić Franjo, (19998) Kazneno pravo, opći dio, Zagreb, стр. 383-385

⁴ Пошироко во: Акад. Владо Камбовски, (2002), Казнено правната реформа пред предизвиците на 21 век, Бато Дизајн / Akad. Vlado Kambovski, (2002), Kazneno pravna reforma pred predizvicite na 21 vek, Bato Dizajn, Акад. Владо Камбовски, д-р Мирјана Лазарова Трајковска, (2012), Правна анализа на концептот на казненото делона омраза и говорот на омраза, Полиестердеј, Скопје, стр. 17 / Akad. Vlado Kambovski, d-r Mirjana Lazarova Trajkovska, (2012), Pravna analiza na konceptot na kaznenoto delo na omraza I govor na omraza, Poliesterdej, Skopje, стр. 17.

отежнувачки или олеснувачки, значењето на одредена олеснителни и отежнувачки околности за да се одреди казната и одредување на целите на конкретната казна.

Кривично процесни прашања во врска со казната се: утврдување на фактите во врска со казната, причини за казната во прв степени преиспитување на казната пред второстепениот суд. Казната е една од двете главни прашања за кои решава судот во кривичната постапка. Првото е утврдувања на вината на сторителот и доколку таа постои изрекување на казна во согласност со закон. Донесување на одлуката за казната во судската постапка се состои од три фази или активности: да се утврдат фактите важни за избор на видот и висината на казната, решавање на правните прашања или утврдување под кои законски одредби може да се подведат утврдените факти, и оценка на фактите за да се одлучи завидот и висината на казната во согласност со законските прописи⁵.

Тргувајќи од принципот на еднаквост и правна сигурносна граѓаните, изборот на видот и висината на казните во судската пракса треба да биде приближно еднаква за приближно исти случаи. Но, во феноменологија на две еднакви кривични дела извршени од страна на двајца различни сторителите, има само повеќе или помалку случајнизаеднички карактеристики. Во пракса, неизбежно се создаде перцепција на сличност, па се очекува за приближно исти кривични дела, односно, оние кои се направени под приближно еднакви услови од страна на слични сторители, казната да е релативно изедначена, за кривичната правда да биде фер. Сепак, нема исто дело и ист сторител и исти последици од слично дело, па доколку казните се одредуваат според зададени параметри со математилчка прецизност, ќе се наруши принципот на индивидуализација. Одредена олеснувачка или отежителна околност не може по автоматизам во слични случаи да бидат исто оценети, (на пример повторништвото не може секогаш да биде отежителна околност заради: видот на делото, времето кое поминало од извршување на претходното дело, па оттаму и претходната неосудуваност не може по автоматизам да се земе како олеснителна околност).

⁵ Z. Đurđević: Odluka o kazni - kaznenoprocesnapitanja, Hrvatskiljetopiszakaznenopravo i praksu (Zagreb), vol. 11, broj 2/2004, стр. 751-782.

ПРАВИЛНИК ЗА ОДМЕРУВАЊЕ НА КАЗНИ

Казненото право е засновано врз делото како неправо со кое се повредуваат или загрозуваат основните човекови слободи и права и другите заеднички функции на живот⁶. Субјективните елементи на личноста денес е исто така основа за казнено- правна реакција на државата. Современите казнено правни и криминолошки теории прифаќаат дека засновано стана казненото право врз делото не подразбира игнорирање на субјективните елементи, како што се посебната намера, мотив и лице на сторителот. Тие се елементи на вината на сторителот, но и елементи на објективното неправо на кривичното дело.

Пресудата што ја носи судијата, истакнува Камбовски, треба да биде резултат на интеракцијата меѓу него и странките и расправата во постапката, при што „судската пресуда е делење на правдата“... „што повлекува забрана за вмешување на било кој друг државен орган во судската постапка и во донесувањето на судската одлука...“⁷

Се јавува дилемата дали со измените на Кривичниот законик на Република Македонија со кои се нормираше донесување на Правилник за одмерување на казните од страна на Председателот на Врховниот суд не преставува мешање во делењето на правдата, односно сериозно го ограничува дискреционо право на судијата при одредувањето на казни. Интересен е начинот на кој се дојде до овој Правилник. Имено во 2012 година со финансиска поддршка на ОБСЕ, Лидија Брашер Тајд⁸ изготви Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: Кон поеднообразен систем. Во препораките истакнува дека „политичарите сакаат да покажат цврста рака во борбата против криминалот, упатствата за одмерување на казните им овозможуваат на избраните функционери да ги зголемат казните и на тој начин да се спротивстават на критиките дека судиите се премногу попустливи и благи во казнувањето“, и продолжува „И покрај користа од давањето насоки за судиите во однос на кривичното санкционирање истото е на сметка на нивните дискрециони права на одлучување и значи заменување на нивната експертиза и искуство со систем, кој најчесто се заснова на нумерички пресметки“. Без отворање на дебата

⁶ Акад. Владо Камбовски / Akad. Vlado Kambovski, д-р Мирјана Лазарова Трајковска/ d-r Mirjana Lazarova Trajkovska, (2012), Правна анализа на концептот на казненото дело на омраза и говорот на омраза / Pravna analiza na konceptot na kaznenoto delo na omraza i govorot na omraza, Полиестердеј, Скопје/ Poliesterdej, Skopje, стр/str. 17

⁷ Акад. Владо Камбовски, (2010), Судско право, 2-ри Август, стр.267 / Akad. Vlado Kambovski, (2010), Sudsko pravo, 2-ri Avgust, str. 267.

⁸ Лидија Брашер Тајд, (2012), Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: Кон поеднообразен систем, Скенпоинт, Скопје / Lidija Brasher Tajd, (2012), Analiza na makedonskata kaznena politika I preporaki za nejziniot iden razvoj: Kon poednoobrazen sistem, Skenpoint, Skopje.

со авторката за цитираните изјави, сепак сакаме да укажеме дека таа припаѓа на друга правна традиција, во која нумеричкото одмерување на казните било условено од научно потврдениот расизам во казнено правниот систем на штета на афоамериканското население во САД, па таму можеби таблиците за одредување на казната довеле до корисни резултати, што не е никаква гаранција дека во нашата правна култура ќе ги даде истите резултати, особено затоа што барем колку што ни е познато, судскиот систем во Македонија не е „инфициран“ од расизам⁹.

Ставовите на Лидија Брашер Тајд, наидоа на добар прием кај Републичкото јавно обвинителство на Р.М. кое со Одлука на Јавниот обвинител на Република Македонија А бр.222/13 од 18.04.2013 година формираше Работна група за изработка на Упатства за утврдување на начинот за одмерување на казните во кривичните предмети, која по систематизирањето на сите олеснувачки и отежнувачки околности и нивното вреднување изготви Работни листови за одмерување на казната, за употреба на судиите, обвинителите и адвокатите. Се наметнуваат бројни прашања во врска со горенаведеното, од кои најтешко може да се одговори на следното: На каква правна традиција и правна култура е резултат изготвеното Упатство на обвинителството? Или дали на ваквиот однос на обвинителството, адвокатите како втората странка во постапката не требаше преку Адвокатската комора да предложат свое Упатство за начинот за одмерување на казните. Сериозноста на ваквата постапка на обвинителството е уште поголема со оглед на потребата од доследна имплементација на новиот Закон за кривична постапка, кој се карактеризира со напуштање на судската истрага и воведување на страначка постапка и водење на главна расправа пред независен и непристрасен суд.

Која е целта за изработка на Упатства за утврдување на начинот за одмерување на казните во кривичните предмети од страна на обвинителството, донекаде дава Илиевски кој вели: „Законот за кривичната постапка содржи одредби кои за првпат во македонското казнено-процесно законодавство ја регулираат можноста за спогодување на јавниот обвинител и осомничениот за видот и висината на кривичната санкција, предвидуваат поинаков статус на изјавата за признавање на вината во фазата на контрола на обвинението, и

⁹ Пошироко во: Anita Kalunta-Crompton, (2010), Race, Crime and Criminal Justice, Palgrave Macmillan, F. Haney López, (2003) Racism on trial: the Chicano fight for justice, President and Fellows of Harvard College, Roy L. Brooks, (2009), Racial justice in the age of Obama, Princeton University Press, Robert A. Williams, Jr. (2005), Like a loaded weapon : the Rehnquist court, Indian rights, and the legal history of racism in America, University of Minnesota, GLENN C. LOURY, (2002), The Anatomy Of Racial Inequality, HARVARD UNIVERSITY PRESS

на признанието дадено во текот на главната расправа во редовната постапка, како и во текот на расправата во скратената постапка одошто тоа беше досега случајот со признанието што обвинетиот можеше да го даде пред судот¹⁰, а Лидија Брашер Тајд дообјаснува „за да почне да функционира спогодувањето неопходно е во земјата да постои стабилна и воедначена казнена политика. Во Република Македонија, во овој момент го немаме ниту едното, ниту другото, така што не може ни да се помисли дека спогодувањето ќе заживее во вакви услови. Доколку се направи анализа на постојната казнена политика (доколку така може да се нарече она што во моментот го имаме) во Република Македонија ќе се констатира дека казнената политика е блага и изречените казни се движат најчесто под минимумот утврден со Кривичниот законик или на границата на минимално определена казна и во најголем процент се изрекуваат алтернативни мерки, меѓу кои е најзастапена условната осуда“¹¹.

Се поставува прашањето дали за заживување на спогодувањето за видот и висината на казната, како нов институт во нашиот казнен систем, треба да се навлезе во самостојноста и независноста на судството изразена и преку дискеционото одлучување за казните?

Бужаровска-Лазетиќ спогодувањето го оценува како катастрофа¹², со сериозни забелешки во однос на опасноста за притисок врз невино лице да ја признае вината, опасноста да се предложи повисока казна одошто во истиот случај ќе изрече судот поспроведена казнена постапка. Овде би ја додале и неколку години по ред повторуваната критика во Извештајот за напредокот на Р.Македонија од Европската комисија, дека судството во нашата замја е далеку од независно, подложно на политичко влијание и без изграден интегритет, што упатува дека

¹⁰ Јован Илиевски – Историја на Јавното обвинителство во Македонија - положба, улога, перспективи, Докторски труд, стр. 85. Скопје, 2013. / Jovan Ilievski – Istorija na Javnoto obvinitelstvo na Makedonija – polozba, uloga, perspektivi, Doktorski trud str. 85. Skopje, 2013.

¹¹ Лидија Брашер Тајд – Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: кон поеднообразен систем, Скопје, 2012. / Lidija Brasher Tajd – Analiza na makedonskata kaznena politika I preporaki za nejziniot iden razvoj: kon poednoobrazen system, Skopje 2012.

¹² Во казнената постапка, институт кој овозможува незаслужено ублажување на казната за обвинетиот и има уставно правни недостатоци бидејќи ги потценува процесните гаранции на обвинетиот и е спротивно на неговите права: да ги испитува сведоците, да ужива заштита врз основа на пресумпцијата на невиност, правото на правично и јавно судење. Покрај критиките дека изречената санкција што се надоврзува на изјавата за признавање вина не се заснова врз пенолошките основи за казнување, сериозни забелешки има во однос на опасноста за притисок врз невино лице да ја признае вината, опасноста да се предложи повисока казна одошто во истиот случај ќе изрече судот по спроведена казнена постапка, како и „невидливоста“, на случаите каде има изјава за вина и спогодување. д-р Гордана Бужаровска, м-р Бобан Мисоски, (2009), Спогодување и медијација, Истражување во рамки на проектот „Реформа на казненото право и почитување на човековите права - Подготовки за доследна примена на новиот ЗКП—, Скопје, стр 170 / d-r Gordana Buzharovska, m-r Boban Misoski (2009), Spogoduvanje I medijacija, Istrazuvanje vo ramki na projektot "Reforma na kaznenoto pravo I pocituvanje na covekovite prava – Podgotovki za dosledna primena na noviot ZKP – Skopje, str. 170.

процесните гаранции за осомничениот сериозно се доведуваат под сомнение. Донесувањето на Правилникот за одмерување на казните со цел да се поттикне спогодувањето предизвикува сомнеж за можни злоупотреби, кои се познати во други европски земји кои го прифатиле овој англосаксонски институт. Имено, Дамашка забележува дека во Германија и Италија се регистрирани случаи кога обвинителот му сугерира на осомничениот да прифати спогодување за да не се соочи со потешка казна во судската постапка. Како и да е, по реакција на стручната јавност, постапката за донесување на правен акт за начинот за одмерување на казните во кривичните предмети, барем се спроведе по предвидената уставна процедура, со што се задоволи стандардот на правната држава (донесување на закони во собраниска постапка и за судките одлуки за казна подзаконски акт да носи Врховниот суд), но овој случај покажа и дека формализирањето на принципите на правната држава имаат застрашувачка „убавина“, која нема ништо заедничко со меѓународно прокламираниот идеал на владеење на правото и демократската постапка во донесувањето на правните акти, преку широка јавна расправа во која решенијата се донесуваат врз основа на аргументи.

ЗАКЛУЧОК

Судиите во примената на законите, упатени се кон „толкување на законите“ во секој конкретен случај, и на своето знаење и искуство, па така ги донесуваат и одлуки во рамките на дискреционите права. Доколку дискреционите права им се ограничуваат или одземаат, судиите немаат можност да се впуштат во индивидуализација на случајот и сторителот, што негативно се одразува на превентивната функција на казната, но исто така, тоа ја намалува и генералната превенција, бидејќи на тој начин несе дозволува, на пример, судиите да одредат построги казни за кривични дела кои се особено опасина определено локално ниво, или на национално ниво. На тој начин судот нема да испрати јасна порака до јавноста дека определено кривично дело се смета особено опасно и деканема да се толерира. Од друга страна, со ограничување на судиите, моќта се префрла кај обвинителите кои речиси имаат неограничена слобода за одлучување по прашања кои се однесуваат на подигање на обвинениеи поттикнување на сторителите да се изјаснат за виновен и да се спогодат за видот и висината на казната. Всушност, дискреционото право од судиите се пренесува на

обвинителите, од кои заради организациски, материјални и други субјективни и објективни причини, може да се пренесе на полицијата.

Како и по повод други правни прашања, нашата замја се одлучува да преземе странско решение, без претходна анализа на актуелните состојбите во конкретната област и проценка на влијанието на новите решенија врз извршувањето на работата. Точно е дека процесот на унификација и хармонизација на националните правни системи е потребно и корисно, но само доколку е прилагодено на националните состојби, како во однос на правната традиција и култура, така и во однос на вкупните социјално, економски, политички и севкупни општествени состојби и специфики. Особено е важно да не се наруши крвката рамотежа меѓу трите власти, (законодавна, извршна и судска), потоа внимателно треба да се доделуваат новите законски надлежности на државните институции, бидејќи човечкиот капитал во нив, не може „преку ноќ“ да ги смени ставовите и мислењата, да стекне нови знаења и вештини, и да функционира по нови етички и културни вредности. Сметаме дека не е потребна елаборација на констатацијата дека стекнатата моќ и власт никој добоволно не ја напушта, па затоа практичната примена на новините воведени со Правилникот за казните треба будно да се следи од контролните институции, јаноста, а правниците имаат посебна одговорност и обврска во раното воочување на можните деформации.

Bogdancho Gogov, Ph.D¹³

1.02 Scientific Review Article
UDC343.19.077.6.04(497.7)

REFORM OF CRIMINAL POLICY OR SOMETHING ELSE?

Summary

The paper reviews the criminal legal issues related to the type and the amount of the punishment that the courts determine in our country, in light of the newly enacted regulations on the manner of sentencing, which was adopted without a thorough analysis of cases from practice and without establishing certain rules in determining penalties. Because a Rulebook and its explanation cannot be summoned to the particular legal theory approaches to punishment, but the practice in the United States, the author has same doubts that this by-law will contribute to strengthening the mutual trust between the parties involved in the criminal proceedings and the awareness of the common values and harmonization of the reaction of the conducts that threaten social stability, public security and wellbeing.

Key words: Rulebook for Determining the Sentence, Punishment, Penal Policy.

⁸ Assistant Professor at the Faculty of Security in Skopje.

Користена литература/Bibliography

- Ž. Horvatić: Problem odnosa u zakonupropisane i sudskim presudama primijenjene, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 11, broj 2/2004, стр. 381-434.
- Bačić Franjo, (1998) Kazneno pravo, opći dio, Zagreb, стр. 383-385
- Акад. Владо Камбовски, (2002), Казнено правната реформа пред предизвиците на 21 век, Бато Дизајн / Akad. Vlado Kambovski, (2002), Kazneno pravната reforma pred predizvicite na 21 vek, Bato Dizajn,
- Акад. Владо Камбовски, д-р Мирјана Лазарова Трајковска, (2012), Правна анализа на концептот на казненото делона омраза и говорот на омраза, Полиестердеј, Скопје, стр. 17 / Akad. Vlado Kambovski, d-r Mirjana Lazarova Trajkovska, (2012), Pravna analiza na konceptot na kaznenoto delo na omraza I govor na omraza.
- Z. Đurđević: Odluka o kazni - kaznenoprocenapitanja, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 11, broj 2/2004, стр. 751-782.
- Акад. Владо Камбовски, (2010), Судско право, 2-ри Август, стр. 267 / Akad. Vlado Kambovski, (2010), Sudsko pravo, 2-ri Avgust, str. 267.
- Лидија Брашер Тајд, (2012), Анализа на македонската казнена политика и препораки за нејзиниот иден развој: Кон поеднообразен систем, Скенпоинт, Скопје / Lidija Brasher Tajd, (2012), Analiza na makedonskata kaznena politika I preporaki za nejziniot iden razvoj: Kon poednoobrazen sistem, Skenpoint, Skopje
- Anita Kalunta-Crumpton, (2010), Race, Crime and Criminal Justice, Palgrave
- Macmillan, F. Haney López, (2003) Racism on trial: the Chicano fight for justice.
- President and Fellows of Harvard College, Roy L. Brooks, (2009), Racial justice in the age of Obama, Princeton University Press.
- Robert A. Williams, Jr. (2005), Like a loaded weapon : the Rehnquist court, Indian rights, and the legal history of racism in America, University of Minnesota.
- GLENN C. LOURY, (2002), The Anatomy Of Racial Inequality, HARVARD UNIVERSITY PRESS.
- Јован Илиевски – Историја на Јавното обвинителство во Македонија - положба, улога, перспективи, Докторски труд, стр. 85. Скопје, 2013. / Jovan Ilievski – Istorija na Javnoto obvinitelstvo na Makedonija – položba, uloga, perspektivi, Doktorski trud str. 85. Skopje, 2013.
- д-р Гордана Бужаровска, м-р Бобан Мисоски, (2009), Спогудување и медијација, Истражување во рамки на проектот „Реформа на казненото право и почитување на човековите права - Подготовки за доследна примена на новиот ЗКП—, Скопје, стр 170 / d-r Gordana Buzharovska, m-r Boban Misoski, (2009), Spogoduvanje I medijacija, Istrazuvanje vo ramki na projektot "Reforma na kaznenoto pravo I pocituvanje na covekovite prava – Podgotovki za dosledna primena na noviot ZKP – Skopje, str. 170.